

Дэтэктыў ці хорар?

Ідэнтыфікацыя «...Стаха»

10
клас

«**П**раз прасеку пльвучць смутныя конныя цені. Не бразгочуць мячы, не ржуць маўклівыя коні. Толькі часам аднекуль даносіцца журботны стогн рога. Па верасе, па гіблай дрыгве скача дзікае паляванне караля Стаха». Хто б падумаў, што такую жахлівую гісторыю можна чытаць на «белліце»?

Упершыню аповесць Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха» была надрукавана ў 1964 годзе ў часопісе «Маладосць»¹. Больш за паўстагоддзя мінула, а за пісьменнікам Караткевічам замацавалася слава майстра гістарычнага дэтэктыва.

Якія прыкметы гэтага жанру? У першую чаргу — загадкавае злачынства, акалічнасці якога трэба высветліць. За справу бярэцца Андрэй Беларэцкі. Ён рэаліст і адчувае, што дзікае паляванне — не здані, а сапраўдныя зламыснікі, якія хочуць вывесці з раўнавагі Надзею Яноўскую, — гаспадыню маёнтка Балотных Ялін. Дзяўчына сапраўды запалоханая: верыць у родавае пракляцце, якое быццам у хуткім часе заб'е яе. Але з'яўленне Андрэя Беларэцкага парушае планы гэтага «пракляцця».

Істотная рыса дэтэктыва — расследаванне. Падчас яго Беларэцкі з сябрамі — Рыгорам і Андрэем Свеціловічам — спрабуюць высветліць акалічнасці смерці бацькі Надзеі. Хто хоча знішчыць яе, каму яна замінае? Да канца твора, як у добрым дэтэктыве, мы не здагадваемся пра сапраўднага злодзея. Падказкі, праўда, сустракаюцца, але ж нічога не даюць, адно жартуюць. Сапраўднае аблічча зламысніка прыкрыта вобразам клапатлівага сябра...

¹«Уключым аповесць Алеся Савіцкага пра рабочых і аповесць Уладзіміра Караткевіча пра Стаха на гістарычную тэму», — сказаў рэдактар Міхась Стральцоў 11 снежня 1963 года. Гэтыя словы занатаваны ў пратаколе пасяджэння рэдакцыйнай калегіі. Можаш, дружа, прыйсці ў рэдакцыю часопіса «Маладосць», што суседнічае з «Бярозкай», і зірнуць на першадрук аповесці ў арыгінале.

Што сімвалізуе сабой «дзікае паляванне»? Носьбіт зла, культу сілы і беспакаранасці. Улады не спрабуюць спыніць яго, бо яно трымае ў паслушэнстве сялян, вобразы якіх Уладзімір Караткевіч апісвае вельмі маляўніча. Чытаеш гэтыя апісанні — і складваецца ўражанне, што ты ў казцы, і перад табой міфічныя істоты, а не людзі. Але гэта людзі, даведзеныя да такога стану нястачай і голадам.

«Дах быў зялёны, тоўсты ад тлустых, пушыстых імхоў. У шэрае акенца ўнутранасць хаты здавалася панурай і занядбанай. Словам, хатка на курыных ножках. Не хапала толькі бабы-ягі... Але хутка з'явілася і яна. У акно на мяне глядзеў твар жанчыны, такі сухі, што здаваўся чэрапам, абцягнутым жоўтай скурай. Сівыя патлы валасоў падалі на плечы. Пасля з'явілася рука, якая ківала мне сухім, як курыная костка, пальцам».

А ці можам мы сказаць, што твор мае прыкметы актуальнага цяпер хорара?

Хорар — жах. Праз увесь твор праходзіць адчуванне праследавання. Або героя праследуюць здані, калі ён, напрыклад, вяртаецца ад дзядзькі Дубатоўка і ўцякае ноччу па багне ад «дзікага палявання», або сам герой выбягае ў пусты калідор, праследуючы Маленькага Чалавека ці Блакітную Жанчыну. Ён не можа спакойна спаць, курчыцца ў ложку ад жаху, даючы сабе слова, што паедзе адсюль, з Балотных Ялін. Аднак яго прымушаюць застацца каханне і гонар шляхціча.

Заўважце: прыезд героя ў маёнтак — класічны пачатак многіх фільмаў жахаў. Персанажы трапляюць у незвычайны дом, дзе адбываюцца дзіўныя падзеі. У гэтым доме жывуць прывіды — Маленькі Чалавек і Блакітная Жанчына.

Як і ў хорары, тут працуе схема «кат—ахвяра». Ахвярай была прыгнечаная жахам Надзея, якая верыла, што хутка памрэ, і не змагалася з такім «лёсам». Пры першай сустрэчы Андрэй Беларэцкі бачыць непрыгожую дзяўчыну і шкадуе яе. Аднак паступова заўважае яе прывабнасць. Паступова разгараецца каханне, і ён прысягае, што разгадае ўсе злавесныя таямніцы наваколля, якія не даюць каханай спакойна жыць. У якасці крата выступае «дзікае паляванне караля Стаха» — пракляцце роду сям'і, якое павінна знішчыць усіх нашчадкаў Рамана Яноўскага да дваццатага калена за яго здрадніцтва. Надзея — апошняя з іх.

Заўважце яшчэ: прозвішчы герояў таксама сімвалічныя. Беларэцкі і Свеціловіч з'яўляюцца люстранымі адбіткамі адзін аднаго: падобныя прозвішчы і падобныя ролі, светлыя і жыццесцвярджальныя. А што могуць сімвалізаваць прозвішчы Дубатоўк, Стахевіч, Пацук, Бабаед?

Маюць значэнне і назвы мясцін, дзе адбываюцца падзеі. Балотныя Яліны, Волатова прорва, Халодная Лагчына. Людзі на балоце жывуць замкнёна, адарвана ад наваколля, і Балотныя Яліны атаясамліваюцца ў іх з усім светам. Надзея Яноўская не можа паверыць, што ёсць іншыя месцы, прасякнутыя сонечным святлом, поўныя сакавітай зеляніны. Яе, як і іншых жыхароў, пужае навакольная прырода. Яны баяцца і не любяць балота. Таму і назвы звязаныя з жахам, тванню, дрыгвой.

Аўтар атаясамлівае «дзікае паляванне» з нашай зямлёй. Яна ў Караткевіча разглядаецца на некалькіх узроўнях: Балотныя Яліны, Беларусь, Сусвет. Жах перад зямлёй узнікае ад няведання сваёй гісторыі. «Дзікае паляванне» паралізуе, не дае раскрыцца людзям, таму і краіна для іх — нялюбая.

Якія яшчэ загадкі схаваныя ў творы? Прачытайце аповесць і разгадайце гэтыя таямніцы разам з Андрэем Беларэцкім!